Acta Historiae Litterarum Hungaricarum 37–38
Új folyam 6–7

ACTA HISTORIAE LITTERARUM HUNGARICARUM

A Szegedi Tudományegyetem
Magyar Irodalmi Tanszékének
évkönyve

37–38

Új folyam

6–7

Szeged
2022

ACTA HISTORIAE LITTERARUM HUNGARICARUM
Az SZTE BTK Magyar Irodalmi Tanszékének évkönyve
37–38
(Új folyam 6–7)

Szerkesztőbizottság

Hász-Fehér Katalin (felelős szerkesztő, Szeged)
Virág Zoltán (felelős szerkesztő, Szeged)
Latzkovits Miklós (Szeged)
Csire Márta (Bécs)
Rudaš Jutka (Maribor)
Marko Čudić (Belgrád)
Utasi Csilla (Újvidék)
Biró Annamária (Kolozsvár)
Csehy Zoltán (Pozsony)

A szövegeket lektorálta

Cristián Réka Mónika (Janzsó Károly); Gere Zsolt (Kerpics Judit); Hansági Ágnes (Kiss A. Kriszta); Hász-Fehér Katalin (Varga Anikó, Owaimer Oliver); Korompay H. János (Hász-Fehér Katalin); Kovács Krisztina (Hicsik Dóra, Tóth Benedek); Molnár Dávid (Schelhammer Zsófia); Szajbély Mihály (Asztalos Veronika Örsike); Takáts József, Fórizs Gergely (Gere Zsolt); Tóth Ákos (Füzi Péter); Virág Zoltán (Bencsik Orsolya, Kovács Krisztina, Rudaš Jutka, Szabó Gábor)
Angol szövegrészek: Zentai Mária

Levelezési cím

SZTE BTTK Magyar Irodalmi Tanszék
Szeged, H-6722, Egyetem u. 2–6.
Tel. +36 62 544 365
E-mail: actahistlitt@gmail.com

Kiadja a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészet- és Társadalomtudományi Karának Magyar Irodalmi Tanszéke
© SZTE BTK Magyar Irodalmi Tanszék és a szerzők

ISSN 0586-3708 (Nyomtatott)
ISSN 2676-9727 (Online)
Online-kiadás: https://ojs.bibl.u-szeged.hu/index.php/ahlithun/index

ASZTALOS VERONKA ÖRSIKE

A HALÁSZLEÁNY CÍMŰ BJØRNSON-ELBESZÉLÉS MAGYAR FORDÍTÁSAINAK HÁTTERE [*]

REZÜMÉ

Bjørnstjerne Bjørnson 1868-ban norvégul megjelent *A halászleány* című elbeszélése annyira népszerű volt, hogy szinte azonnal több nyelvre lefordították. A szöveg a magyar hetilapokban is olvasható volt, ami befolyásolta a Bjørnsonról kialakuló hazai íróképet. A Magyarország és a Nagyvilág német fordítás alapján közölte 1869-ben, majd újra megjelent 1876-ban, a Divat-Nefelejts című lapban. Tanulmányomban azt vizsgálom, ahogyan az elbeszélést a szerző korábbi műveinek, világhírnevének, illetve a nyelvi közvetítettségének hatására a magyar diskurzus tipikus norvég parasztnovellaként értelmezi, noha *A halászleány* atipikus alkotásnak számít a szerző többi munkájához képest. Főhősnője alacsony, de nem paraszti származású, cselekedeteit jellemzően polgári életcélja – a színésszé válás – motiválja. A magyar recepció kettőssége, hogy a nemzetközi kritikai visszhang nyomán Bjørnson parasztelbeszélések szerzőjeként került be a magyar irodalomba, pedig első, magyarul olvasható terjedelmesebb szövege, *A halászleány* nem felelt meg ennek a minőségnek. A norvég népies, parasztnovellát író Bjørnson-kép sokáig eltakarta, hogy *A halászleány* a művészet általi (női) emancipációról is szól. A magyar recepció ugyanakkor implicit módon – a gyors fordítás, a megjelenési közeg és a szerkesztői üzenet révén – mégis megteremtette ennek az olvasatnak a lehetőségét.

KULCSSZAVAK: Bjørnstjerne Bjørnson, parasztnovella, magyar–norvég irodalmi kapcsolatok, 19. század, sajtótörténet

ABSTRACT

The Background of the Hungarian Translations of The Fisher Maiden *by Bjørnstjerne Bjørnson*

The Fisher Maiden, a short story by Norwegian author Bjørnstjerne Bjørnson gained world-wide success and got translated into many languages, Hungarian among them, after its publication in 1868. The work and its reception had a serious impact on Bjørnson's portrayal in Hungary. In Hungary, the paper Magyarország és a Nagyvilág published the translation in 1869 which was based on a German edition, then it appeared again in Divat-Nefelejts in 1876. My paper examines the approach in which the short story is treated within the Hungarian literary discourse. Due to the author's world-wide reputation based on his earlier narrative works and to the effects of linguistic transmission, *The Fisher Maiden* is considered to be a typical Norwegian peasant story, however, compared to the writer's earlier works it is rather atypical. The protagonist is not a peasant girl, and her actions are motivated by her aspiration to become an actress. The duality of the Hungarian recep-

[*] A tanulmány az NKFI Alapból megvalósuló OTKA K 132124 „Történetek az irodalom médiatörténetéből" kutatási projektum keretében készült.

tion is that Bjørnson is introduced to the Hungarian literary scene as the author of peasant stories, while his first voluminous work translated to Hungarian, *The Fisher Maiden* does not fall into that stereotype. The overall image of Bjørnson writing Norwegian peasant stories obscures for a long time the aspect that *The Fisher Maiden* is also a powerful narrative about (female) emancipation. Prompt translation, text-centered attitude, placement of publication and editorial messages, however, implicitly give way to this interpretation, too, in the Hungarian reception.

KEYWORDS: Bjørnstjerne Bjørnson, peasant story, Hungarian–Norwegian literary relations, 19th century, periodical studies

Bjørnstjerne Bjørnson a 19. század második felének népszerű norvég szerzője, aki drámaíróként, színházigazgatóként és politikusként egyaránt ismert volt. Kisebb szövegei már az 1860-as években megjelentek a magyar lapokban, az első terjedelmesebb fordítást, *A halászleány* című elbeszélést pedig az évtized végén, 1869-ben a Magyarország és a Nagyvilág című lap[1] közölte tizenhárom számon keresztül,[2] majd 1876-ban a Divat-Nefelejts hozta tíz részben.[3] Az eredeti norvég szöveg 1868 áprilisában[4] jelent meg, tehát az 1869-es magyar hetilapos közlés gyorsan reagált az elbeszélés nemzetközi sikerére, ami többek között jellemzi a korabeli magyar irodalmi élet friss tájékozódási képességét is. E két magyar fordításra mégis a feledés homálya borult: amikor 1956-ban az elbeszélés bekerült a norvég író szövegeiből készített válogatáskötetbe,[5] a 19. századi magyar átültetések ismeretének hiányában a fordító, Ke-

[1] A lap Magyarország és a Nagy Világ névvel indult, majd a név az 1875. január 10-i számtól az 1884-es megszűnésig egységesen Magyarország és a Nagyvilág névre módosult. A címlap fejlécének ornamentikája miatt a két szó nem különül el jól láthatóan, és mivel már 1875 előtt is gyakran összetételként írják az egyszerűsített fejlécben a hetilap oldalain, ezért a továbbiakban a Magyarország és a Nagyvilág nevet fogom használni.

[2] Björnstjerne BJÖRNSON, *A halászleány*, Magyarország és a Nagyvilág 1869/5, jan. 30–1869/1, ápr. 25. A magyar források esetében egységesen a szerző nevének mai alakját (Björnstjerne Björnson), míg a főszövegben a norvég karakteres változatát használom (Bjørnstjerne Bjørnson).

[3] Björnstjerne BJÖRNSON, *A halászleány*, Divat-Nefelejts 1876/25, jún. 18–1876/34, aug. 20. Az Eger című hetilapban is megjelenik egy elbeszélés *A halászleány* címmel 1870-ben, vö. FELSŐBÁNYAI [KANDRA Kabos], *A halászleány*, Eger 1870/20, máj. 19–1870/25, jún. 23. Ennek a szövegnek nincs köze a Bjørnson-féle elbeszéléshez; szerzője ismeretlen; annyit lehet tudni, hogy a fordítás német elbeszélés alapján készült: KONCZ Ákos, *Kandra Kabos* = Uő., *Egri egyházmegyei papok az irodalmi téren*, Érseki Lyceumi Nyomda, Eger, 1892, 124–130, 126.

[4] Francis BULL, *Inledning: Fiskerjenten* = *Bjørnstjerne Bjørnson Samlede Digter-verker 2: Kong Sverre, Sigurd Slembe, Maria Stuart i Skotland, [De Nygifte], Jernbanen og Kirkegaarden, Fiskerjenten*, red. av Francis BULL, Gyldendal–Nordisk Forlag, København–Kristiania, 1919, XXXV–XXXIX, XXXV.

[5] Björnstjerne BJÖRNSON, *A halászleány*: *Válogatott elbeszélések*, ford. KEMÉNY Ferenc, RITOÓK Emma, FALUDY György, vál. és utószó KEMÉNY Ferenc, Új Magyar Könyvkiadó, Budapest, 1956, 321–472.

mény Ferenc az utószóban megjegyezte, hogy a kötet címadó műve – *A halászleány* – még nem jelent meg magyarul.[6]

Bjørnson korábbi terjedelmesebb művei, a *Solbakken Synnöve* és az *Arne*[7] magyar fordításban ugyan csak később váltak elérhetővé,[8] ezek tartalmát a szerzővel kapcsolatos első hazai hírek korán ismertették.[9] *A halászleány* befogadására így már a kezdetektől jellemző volt Bjørnson korábbi szövegeinek értelmező keretként való használata. Ezzel pedig együtt járt, hogy Bjørnsonnak mint a norvég népet, paraszti réteget ábrázoló szerzőnek az íróportréja sokáig nem nyitott teret más szövegértelmezési lehetőségnek.

Az alábbiakban arra keresem a választ, hogyan formálódik a Bjørnson-kép, milyen eltérések vannak a szövegváltozatok között, mit tudhatunk meg mindebből a korabeli hazai irodalmi és fordítói tevékenységet illetően, s végül hogyan jellemezhető Bjørnstjerne Bjørnson elbeszélésének társadalomtörténeti kontextusa.

Tekintély, fejlődés, női sorsok

A halászleány[10] című elbeszélésben Petra fejlődésének folyamatát követjük végig, a lány első színészi fellépéséig. A mű narrátora kiemelt hangsúlyt helyez a szereplők és a környezet részletes bemutatására, így az előtörténetek egyszerre idézik meg a saga-irodalom hagyományát, és hozzák játékba azt az alapkoncepciót, miszerint a szereplők cselekvéseit és döntéseit a szociális normák és körülmények befolyásolják.

Az elbeszélés Petra szüleinek, a határozatlan jellemű, esetlen Pedrónak és Gunlaugnak a történetével kezdődik. Szerelmük a gyermekkori együttlétek nyomán fejlődik ki, de Gunlaug később csalódik a férfiban, és elhagyja a várost. A szóbeszédtől való félelmében ugyanis Pedro nem

---

[6] KEMÉNY Ferenc, *Björnstjerne Björnson (1832–1910)* = Uo., 473–477, 477.

[7] Mindkét elbeszélés több címmel is megtalálható a korabeli magyar sajtóban. A főszövegben a könyvformában először megjelent, Ritoók Emma fordításában olvasható művek címét használom. Vö.: Björnstjerne BJÖRNSON, *Arne, Solbakken Synnöve*, ford. RITOÓK Emma, Révai, Budapest, 1920 (Klasszikus Regénytár).

[8] Björnstjerne BJÖRNSON, *Synnöve Solbakken*, ford. CSUKÁSSI József, Nefelejts 1874/5, febr. 1–1874/11, márc. 15; Bjørnstjerne BJØRNSON, *A bölcsőtől az oltárig [Arne]*, ford. SZÉPFALUDI [Ö.] F[erenc], Fővárosi Lapok 1869/202, szept. 4.–1869/223, szept. 30.

[9] Például *A halászleány* közlésekor: V. A. [VÉRTESI Arnold], *Björnson Björnstjerne*, Magyarország és a Nagyvilág 1869/6, febr. 7, 64–65, később vö.: BERNÁTH István, *Jegyzetek Björnstjerne Björnson halálának 50. évfordulójára*, Nagyvilág 1960/8, 1209–1211, 1210.

[10] A továbbiakban a Divat-Nefelejtsben megjelent fordítást használom a szövegrészletek idézésekor, az eredeti írásmód szerint, és a tulajdonneveken sem változtatok. A főszövegben azonban a tulajdonneveket az 1956-os fordítás szerint használom norvég sorrend szerint (pl. Hans Ödegaard), mert a hetilapos közlések amellett, hogy nem használják egységesen ugyanazt a formát és sorrendet, az eredeti nevekhez képest több esetben is módosításokkal, egyszerűsítésekkel élnek (pl. Gunlaug helyett Gunlang, Yngve Vold helyett Ingve Bold, Ödegaard helyett Ödegard).

gondol arra, hogy feleségül vegye a nála alacsonyabb származású lányt, saját társadalmi és családi helyzetéből adódóan fel sem merül benne ez a lehetőség. A szakítást követően hosszú ideig nem találkoznak, azonban az olvasó sejti, hogy amikor Gunlaug kilenc év múlva visszatér a kisvárosba, a magával hozott gyermeknek Pedro az apja. A férfi csak azután tudja meg ezt, amikor egy alkalommal Petrával, a kislánnyal konfliktusba kerül, és észreveszi, hogy az rá, illetve Gunlaug gyerekkori énjére hasonlít. Pedro innentől kezdve szeretne a lánya életének részévé válni, de a sértett Gunlauggal nem mer szembeszállni – így csak titokban keresi meg néha Petrát.

A cselekményt a lány taníttatásának kérdése indítja el. Hans Ödegaard, a helyi lelkész fiatal fia ráveszi az anyát, Gunlaugot, hogy a csínytevésre hajlamos, írástudatlan, de tehetségesnek tűnő Petrát a konfirmálásig taníthassa. Az anya a megfelelő társadalmi és anyagi háttér nélküli tanulást veszedelmesnek tartja, de a lánya érdekében enged a nyomásnak. Mivel Ödegaard az első férfi, aki ellentmond Gunlaugnak, tekintélye Petra szemében már a tanítás megkezdése előtt megszilárdul: „a gyermek *félt attól, kinek legelsőbben sikerült anyját legyőzni*".[11] A lány apahiánya, identitászavara, az identitásának képlékenysége és Ödegaard rá gyakorolt hatása a második fejezet végén érhető tetten, amikor Petra a férfi egyik bókja után elkezdi elfogadni nőiségét:

> De miután tanitója egy napon azt mondta, hogy haja igen szép, és nem ártana ha ápolná, nagyon *megszerette haját*, és értte [!] föláldozta a hősi nevet. *Ez időtől fogva jobban szerette, hogy leány*, nyugodtan haladt munkásságában, ábrándos álmodozások aranyfelhőinek árnyékában.[12]

Ödegaard fizikai vonzalma a lány iránt az olvasó számára nyilvánvalóvá válik:

> Ödegard az egészet nem érté; Petra, ki máskor csak arra figyelt, a mit ő mondott neki, *most uralkodott rajta*. Életében most érezte először, hogy erős, vad természet ébred föl benne, az élet forrása most áradt szét először valóján, s elpirulva hátrált.[13]

Az elfojtott érzelmek miatt a férfi távolságtartó lesz Petrával szemben, majd tehetetlenségében úgy dönt, hogy a lány konfirmációja után elhagyja a várost.

A konfirmációra való készülés megváltoztatja Petrát, keresi életcélját, viszont miután egyetlen bizalmasa – a tanítója – távozik, lánytársai értékrendjét sajátítja el. Játékból eljegyezteti magát egy fiatal tengerésszel, Gunnarral. Eközben a kikötőváros fiatal és gazdag kereskedője, Yngve Vold is szemet vet Petrára, és a nonverbális jelek hosszú sorát félreértve ő is eljegyzi a lányt:

> Petra nem vette volt előbb észre, mély gondolatokba merülve haladt; most fölsikoltott, de nem mozdult helyéből, *elfödte kezével szemét és sirt*. – Látom, hogy sze-

[11] BJÖRNSON, *i. m.*, 1876/27, júl. 2, 211–213, 212. [Kiemelés: A. V. Ö.]
[12] Uo. [Kiemelés: A. V. Ö.]
[13] Uo. [Kiemelés: A. V. Ö.]

retsz, – suttogá ekkor az ifju. – Én is szeretlek! Nem lehetsz másé, csak enyém! *Nem felelsz? – Nem teheted! Jó! – Bizd magad reám, e pillanattól fogva enyém vagy!* – Jó éjt! – mondá, mialatt vállát gyengéden megérinté. Petra egyedül maradt. Ugy érezte magát, mintha megdicsősült [!] volna. Az egészben csodát látott.[14]

Petra lelkivilága ismert az olvasó előtt, és a részletes felvezetés által érthetővé válik, miért nem képes cselekvőként fellépni: „*Boszuság és szégyen mardosta szivét*, és annál inkább, mert Ödegard távozta óta *hozzászokott, hogy senkire se bizzon semmit*."[15] Ödegaard visszatérésekor Petra neki akarja elmondani a történteket, de a fizikai érintések és a viszontlátás örömének következtében megfeledkezik szándékáról, és ekkor a tanító is feleségül kéri a lányt.

Ödegard Petrának fejét keblére vonta, mintha védeni és megnyugtatni akarná, mert csak most érezte, mily drága neki e gyermek nyugalma. Ez pedig *hozzásimult, mint a kis madár simul anyjának szárnyai alá*, mely alól nem örömest rebben ki. Petrának e bizalmas viselete arra buzditá Ödegardot, hogy átkarolja, mintha a keresett védelemben akarná őt részesiteni; de alig hogy Petra ezt észrevevé, fölemelte kisirt szemét; *szeme találkozott az ifju tekintetével*, s mind az, ami nézéssel kifejezhető – ha a megbánás a szerelemmel, a hála az adományozó örömével, ha az igen igennel találkozik – mind benn volt e tekintetben. *Ödegard mindkét kezével átfogta Petra fejét s ajkát ajkára szoritá*; kis korában elveszté anyját, életében most csókolt először, valamint Petra is.[16]

A férfi vonzalma saját fájdalmából, boldogságkereséséből fakad, miközben Petra inkább hálából, szeretetből és ösztönszerű ragaszkodásból reagál hasonló módon a férfi közeledésére. Amikor Ödegaard tudomást szerez a Vold-féle jegyességről, hangos monológban fejti ki csalódottságát. Lehetőséget sem nyújt arra, hogy a lány megszólaljon, esetleg megvédje magát –, Petra pedig elfogadja e vádakat. „Petra az ifju minden szavát mohón szívta magába, mert csak az igazat mondá."[17] Ödegaard arra sem kíváncsi, hogy a lány mit érez őiránta, kizárólag magáról beszél.[18] Petra és Gunlaug sorsa révén Bjørnson többféle szerelem- és házasságképet vonultat fel: Ödegaard-nak olyan társra van szüksége, aki teljesen neki szenteli magát; Yngve ki akarja taníttatni a lányt, mielőtt feleségül venné; Gunnar úgy hiszi, a házassághoz elég a hűség; Pedro pedig, Gunlaug esetében, nem is gondol házasságra.

Miután a jegyességek kiderülnek, a kicsi kikötőváros lakói erkölcsi felháborodásukban megostromolják Gunlaug házát, hogy elkergessék a két bűnösnek bélyegzett nőt. A narrátor általános képet nyújt egy kisközösség működéséről egy olyan konfliktushelyzeten keresztül, ami a szabad függő beszéd technikájával leleplezi a tettlegességig fajuló felháborodás valódi indokait: a lány látszólagos bűne miatt az emberek el-

[14] BJÖRNSON, *i. m.*, 1876/28, júl. 9, 218–221, 220. [Kiemelés: A. V. Ö.]
[15] Uo. [Kiemelés: A. V. Ö.]
[16] BJÖRNSON, *i. m.* 1876/29, júl. 16, 226–229, 226. [Kiemelés: A. V. Ö.]
[17] Uo., 227.
[18] Uo.

sődlegesen az anya ellen lázadnak fel.[19] Gunlaug ekkor veszi igénybe először Pedro segítségét, hogy a lányát Bergenbe menekítse.

Az új élethelyzetben és nagyvárosi környezetben, Bergenben Petrának meghatározó élményt jelent az itt megélt első színházi tapasztalat. Az előadás során átélt katarzis, illetve a valóság és a fikció színpadi keveredésének hatására rájön, hogy életcélja csak a színésszé válás lehet.

> Petra még sokáig ott ült helyén, mikor már a függöny rég legördült. Szive a jó, a nemes iránti hitben fölmagasztosult, a *fölségesnek nagysága töltötte el egész valóját*. Tulemelkedett mindenen, ami kicsinyes, félelmen és fájdalmon, mintha szárnyai lettek volna és röpülne, mosolyogva mindenkire, hisz mindenkiben testvért látott.[20]

A dán társulat azonban nem veszi fel Petrát, és mivel múltját is felemlegetik előtte, a szégyenérzet miatt elmenekül a városból. A második tanulási időszak akkor kezdődik számára, amikor egy özvegy lelkész és lánya, Signe befogadják őt házukba. Petra három évet tölt náluk, miközben folyamatosan tanul tőlük. Nem fedi fel előttük a színészi pálya iránt érzett vágyát, mivel a lelkészcsalád elítéli és erkölcstelennek tekinti ezt a szakmát. Egy véletlen tűzeset során azonban minden kiderül, és a lelkészék elhidegülnek a lánytól.

A konfliktust ismét Ödegaard oldja fel, aki a lelkészcsaládnak is jó barátja. A művészetet, színészetet és erkölcsi kérdéseket is tematizáló beszélgetéseken keresztül sikerül a lelkész véleményét megváltoztatnia, aki ekkor lányával együtt megbocsát Petrának. Ödegaard végül újra megkéri a lány kezét, de már nem birtoklási vágyból, hanem azért, mert ezáltal a művészi pályáját szeretné elősegíteni. A házasság közöttük mégsem valósul meg, mivel időközben Pedro meghal, és vagyonát Petrára hagyja, aki így segítség nélkül is elindulhat a színészi pályán. A narrátor több helyen kitér arra, hogy Ödegaard a lelkész lányának, Signének jóvoltából vált új emberré, így kettejük házassága az utolsó fejezetben a Petra jövőjéért tevékenykedő, egyre szorosabbá váló baráti kapcsolatuk következményeként értelmezhető.

Bjørnson egyik magyar méltatója, Farkas Zoltán 1910-ben úgy fogalmazott *A halászleány* főszereplőjével kapcsolatban, hogy a novella „egy parasztleányka sorsát mondja el, a ki a faji küzdelem-birásban feláldozza szerelmi boldogságát, csakhogy híres szinésznővé küzdhesse fel magát."[21] Farkas – a 19. századi Bjørnson-recepció nyomán – hangsú-

---

[19] „Igy végre *Petra ellen átalános erkölcsi zivatar tört ki*. Az utcai verekedés szégyenét és a három család szomorúságát *neki rótták föl bünül, neki, aki csak alig féléve confirmáltatott*. Háromnak is eligérkezni egyszerre, s ezek közül az egyik épen tanitója, jóltevője, égbekiáltó, *a méltatlankodás átalános volt*. (...) *Az anya bizonyára büntársa volt*, hisz házánál, hova csak hajós népség járt, mit is tanult volna mást e gyermek, mint könnyelműséget ? Most *nem akarták tovább viselni az igát, melyet Gunlang a helység nyakába vetett s nem akarták tovább megtűrni maguk között so* [!] *az anyát, se leányát*, és elhatározták, hogy erőszakkal űzik ki őket." Uo., 228. [Kiemelés: A. V. Ö.]

[20] BJÖRNSON, *i. m.*, 1876/30, júl. 23, 234–237, 236. [Kiemelés: A. V. Ö.]

[21] FARKAS Zoltán, *Björnson*, Budapesti Szemle 1910/401, 282–287, 284.

lyosan a parasztnovella felől közelítette meg az elbeszélést. A novella szövegét tekintve azonban látható, hogy értelmezése nem állja meg a helyét: a főhősnő nem a szerelmét áldozza fel a hírnévért, hanem egyrészt fokozatosan tudatosul benne, hogy a színészet iránt érez hivatást, másrészt a mű végére teremtődik meg az az anyagi háttér és ér véget az a szellemi fejlődés, amelyek együttesen szükségesek a kitűzött cél eléréséhez. Emellett Ödegaard-hoz Petrát nem annyira a szerelem, mint inkább a hála és ragaszkodás érzése fűzi. Ennek belátása azért fontos, mert így érthető meg, hogy miért nem lehet a főhősnő a volt tanítójának a felesége.

Saját bevallása szerint Bjørnson önmagáról mintázta[22] Petra karakterét, tehát a szerzői szándék alapján a történet elsősorban egy sikeres életút-narratívaként értelmezhető. Az író epikus szövegei máshol is előtérbe állítják a főhősök tanulás általi felemelkedését, emancipációs törekvéseit. A korai alkotásokban azonban a női főhősök még nem kapnak olyan szabadságot, mint *A halászleány*ban, ahol az erős női karakterek (Gunlaug és Petra) egyedülállóként, házasság nélkül is képesek saját életcéljuk elérésére. Ez az álláspont a szövegen belül, a viták során is tematizálódik: a művészethez, a művészet műveléséhez és élvezéséhez, illetve a tanuláshoz való hozzáférés általános, nemtől független emberi jogként fogalmazódik meg. Későbbi munkáiban pedig, például a *Magnhild*[23] című elbeszélésében, a női emancipáció kérdése még hangsúlyosabbá válik.

A parasztnovella műfajáról

Bjørnson korabeli nemzetközi hírnevét az egzotikusnak tekintett parasztnovellái erősen befolyásolták. Szövegeiben azonban az erkölcstelenség, fizikai erőszak, kommunikációhiány, generációk közötti szakadék kérdései eltérő mértékben, de mind megtalálhatók, ezért novellái igen messze állnak az idilli népábrázolástól. Ennek ellenére gyakran úgy határozták meg korai epikus műveinek a műfaját, mintha „norvég idylli falusi képek"[24] lennének. Így többek között a magyar recepció is sokáig elfedi, hogy nem minden Bjørnson-szöveg tartozik ebbe a kategóriába, nem egy homogén szövegcsoportról van szó.

A *Bjørnson „parasztnovellái"*[25] című 1982-es kötetében a norvég irodalomtörténész, Olaf Øyslebø a recepciótörténeti felvezető után szövegelemzésekkel erősíti érvelését, miszerint bár Bjørnson korai, első elbeszéléseit parasztnovelláknak szokás nevezni (tehát irodalomtörténeti konvencióról van szó), ezek mégsem csupán egyetlen társadalmi réteget,

---

[22] BULL, *i. m.*, XXXVI.

[23] Lásd: Björnstjerne BJÖRNSON, *Magnhild*, ford. K. J., Athenaeum, Budapest, 1893[2] (Athenaeum Olvasótára 3).

[24] Argus [BERCZIK Árpád], *A csőd*, Ellenőr 1876/55, febr. 25. (sz. n.)

[25] Olaf ØYSLEBØ, *Bondefortellingene i historien* = O. Ø., *Bjørnsons "bondefortellinger". Kulturhistorie eller allmennmenneskelig diktning?*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo, 1982, 11–46.

valami sajátosan norvég valóságot mutatnak meg – ahogyan azt a terminus sugallja –, hanem általános emberábrázolásként működnek.[26] Felvetése többek között azért jelentős, mert lebontja a gyakran ismételt történeti és etnicizáló értelmezéseket. A korabeli kritikák szembesítésével rámutat a „parasztnovella" terminus konstruált jellegére és változó értelmezéseire, melyeket mindig az aktuális hermeneutikai helyzet határoz meg. Az általa vizsgált tankönyvek például leginkább a parasztelbeszélések valóságábrázoló jellegére, a szövegek történeti beágyazottságára, a jellemfejlődésre és az erkölcsi kérdésekre egyszerűsítik le a műveket.

Egy 1865-ben megjelent német válogatás már a címével is a műfajitartalmi megnevezést állította középpontba: *Björnstjerne Björnson's Bauernnovellen* [Bjørnstjerne Bjørnson parasztnovellái].[27] Ettől aligha független, hogy amikor a korábban inkább színházigazgatóként ismert norvég szerzőtől A Népbarát című hetilap 1865-ben három „apró elbeszélést" közölt – feltételezésem szerint az előbb idézett német kiadvány felhasználásával –,[28] akkor a parasztnovella típusát a rövid felvezető ismertetés úgy mutatta be, mint ami Bjørnson védjegye, mint ami „valóban jellemző" írói munkásságára. A lap úgy fogalmazott, hogy e novellákban „[s]aját nemzetét az iró [...] *igen hiven festi*".[29] A három mű norvég életképként, a norvég nemzetre jellemző speciális novellatípusként volt jelen tehát a hetilapban, noha a szerző 1860-ban kiadott *Smaastykker* [Kisebb darabok], vagy a későbbi, 1872-es *Fortællinger* [Elbeszélések] című norvég nyelvű gyűjteményeinek címe nem kínált fel ilyen besorolási lehetőséget.

A halászleány parasztnovellaként való értelmezéséhez az is hozzájárult,[30] hogy Bjørnson beválogatta az 1872-es elbeszéléskötetébe, ahol a

---

[26] „Avbildningen i seg selv er ikke poenget. Etter det syn som blir lagt til grunn her, er det mer givende å se fortellingene som menneskeskildringer." [Nem az ábrázolás önmagában a lényeg. A továbbiakban követendő szempont alapján sokkal eredményesebb, ha az elbeszélésekre emberábrázolásokként tekintünk. – Ford. A. V. Ö. A további norvég idézeteket saját fordításomban közlöm.] Uo., 13.

[27] *Björnstjerne Björnson's Bauernnovellen*, ford. Edmund LOBEDANZ, Verlag des Bibliografischen Instituts, Hildburghausen, 1865 (Bibliothek ausländischer Klassiker 12–13). A 12. füzet az *Arne*t, míg a 13. az *Egy víg legény* és a *Kisebb elbeszélések* (*Thrond*, *Veszélyes leánykérés*, *Az apa*, *Tájszokás*) című szövegeket tartalmazta. Az 1865-ben, A Népbarátban megjelent három rövid elbeszélés fordításához feltételezésem szerint ezt a kiadványt használták.

[28] *Veszélyes leánykérés*, *Az apa* és a *Tájszokás* című rövid terjedelmű elbeszéléseit közölte. *Norvég életképek*, A Népbarát 1865/49, dec. 3, 585–587. Az ismertető jelezte, hogy a kiválasztott három szöveg csupán válogatás az *Apró elbeszélések* / *Kleine Erzählungen* gyűjtőnév alatt megjelent szövegcsokorból.

[29] Uo., 585. [Kiemelés: A. V. Ö.]

[30] Magyar vonatkozásban a parasztnovella típusa leginkább Tömörkény István, Móra Ferenc vagy Mikszáth Kálmán kapcsán merül fel, azonban mivel *A halászleány* felől vizsgálom a kérdést, a jelen tanulmányban erre nem térek ki. A szegedi parasztnovelláról lásd: NACSÁDY József, *A szegedi parasztnovella keletkezése (Részlet egy készülő tanulmányból)*, Acta Universitatis Szegediensis 1958/1, 71–110; az ún. falusi történet, az Auerbach-féle Dorfgeschichte típusáról és ennek műfajtörténeti

rövidebb írások mellett a hírnevét megalapozó *Solbakken Synnöve* és az *Arne* is olvasható.[31] A Bjørnson által kiadott kötet, mint említettem, a *Fortællinger* címet viseli, vagyis a német kiadással ellentétben a norvég cím nem nevezi *parasztnovelláknak* a szövegeket, így *A halászleány*t sem, mely – mint az előző fejezetben láttuk – házasság-, egyház-, és oktatáskritikus felhangokkal rendelkezik, és a nőemancipációs törekvések szempontjából is figyelemre méltó.

Erik Bjerck Hagen norvég irodalomtörténész egy nemrég megjelent tanulmányában a *Solbakken Synnöve* című elbeszélés realista vonásai mellett érvelve a mű norvég recepciótörténetén keresztül felhívja a figyelmet egy olyan kettős irodalomtörténeti narratívára,[32] amely *A halászleány* értelmezése esetében is nagy szerepet játszott. 1882-ben Georg Brandes dán irodalomkritikus egy nagyesszében foglalkozott a skandináv irodalom fordulatával. Haladás-tézise [fremskrittstese] szerint a romantikát lassan és fokozatosan váltotta fel a realizmus, mely haladási ívnek a csúcspontja „a modern áttörésként" ismert irodalmi jelenség.[33] Bjerck Hagen úgy gondolja, Brandes nem szerette Bjørnson parasztnovelláit, és egységes szövegcsoportként kezelte az 1868 előtti prózaszövegeket, melyeket nem tartott progresszívnek.[34] Bjerck Hagen a Brandes-féle koncepciónak tulajdonítja, hogy Bjørnson szövegeinek értelmezésében inkább ez a nézet hagyományozódott tovább. Ő maga azonban egy másik koncepciót, az ún. kiegészítés-tézist [komplementaritetstese] is érvényesnek látja a korabeli irodalomra nézve. Eszerint a norvég romantikus alkotásokban már az 1850-es évektől megvan a realista látásmód, és ez értelemszerűen Bjørnson életművében is fellelhető. A Brandes-féle,

---

hátteréről lásd: HANSÁGI Ágnes, *„Trágyadomb és holdvilág": Berthold Auerbach, a „falusi történet" és magyar recepciója*, Alföld 2020/4, 46–64; a magyar falusi történet hagyományáról a 19. századi magyar fikciós prózában és Jókai írásaiban lásd: HANSÁGI Ágnes, *Műfajok a 19. században: 1. A novella*, SZTE BTK Magyar Irodalmi Tanszék, Tempevölgy, 2020, 63–118. A parasztság ábrázolásának modern fordulatáról, a parasztságnak a differenciált, szociológiai jellegű, új poétikákat felszabadító, a művészeti primitivizmushoz kapcsolódó új irányáról Mikszáth elbeszéléseiben lásd: T. SZABÓ Levente, *Egy irodalmi siker archeológiája:* A tót atyafiak *és* A jó palócok *történeti poétikája* = Uő., *Mikszáth, a kételkedő modern: Történelmi és társadalmi reprezentációk Mikszáth Kálmán prózapoétikájában*, L'Harmattan, Budapest, 2007 (Ligatura), 13–31.

[31] Az elbeszéléskötet kapcsán írja Francis Bull, hogy *A halászleány* az eredeti kiadás után négy évvel, néhány változtatással, bekerült Bjørnson „úgynevezett parasztnovellái közé", annak ellenére, hogy az elbeszélés egyáltalán nem a parasztokról szól. BULL, *i. m.*, XXXV.

[32] Erik BJERCK HAGEN, *Synnøve Solbakken og litteraturhistorien*, Edda 2018/3, 218–233.

[33] Brandes 1882-es esszéje megalapozta Bjørnson helyét a modern áttörésben. Lásd: Georg BRANDES, *Bjørnstjerne Bjørnson*; *Henrik Ibsen*. = G. B., *Det moderne Gjennembruds Mænd*, Gyldendal, København, 1891², 1–69. Különösen 18–26, amikor a parasztnovellák/falusi történetek hagyományáról, és Bjørnson-féle elbeszélésekről értekezik. Magyarul a skandináv fordulatról lásd: MASÁT András, *A „modern áttörés" – skandináv irodalmak európaisága* = *Világirodalom*, főszerk. PÁL József, Akadémiai Kiadó, Budapest, 2008, 733–734.

[34] BJERCK HAGEN, *i. m.*, 221.

fejlődést hangsúlyozó elmélet azonban az utóbbi koncepciót sokáig háttérbe szorította (nemzetközi szinten is), és így Bjørnson a modernitásnak inkább csak az előfutáraként értelmeződött.

Olaf Øyslebø szerint Brandes volt az első, aki 1882-es esszéjében Bjørnson korai elbeszéléseire műfaji terminusként alkalmazta a parasztnovella [bondefortelling] megnevezést.[35] Láttuk azonban, hogy a megnevezés – igaz, hogy értékek, ideológiák, műfaji sajátosságok nélkül – már korábban hozzárendelődött a szövegekhez,[36] inkább csak olyan leíró kategóriaként, ami a tartalomra és kulturális környezetre, eredetre mutat. A kifejezés a német recepció nyomán tükörfordításként honosodott meg a magyar közlésekben és méltatásokban is. A szövegek ilyen besorolását tehát a norvég karakterológia érzete hozta létre először, külső, idegen nézőpontból; ez ugyanakkor el is fedte a prózai műveknek azon jellemzőit, melyek nem illettek a „parasztnovella" címke által sugallt képbe. Bjørnson korai elbeszéléseire természetesen továbbra is használni lehet a „parasztnovella" gyűjtőszót,[37] érdemes azonban szem előtt tartani a terminus sztereotipizáló jellegét. Ennek jegyében lesz szükséges a korábbi értelmezések revízióját elvégezni,[38] mert az elbeszélésekhez való viszonyulás addig nem tud kilépni a német közvetítettségből adódó értelmezési keretből.[39]

A hazai népnemzeti iskola prioritásaival egybecsengett Bjørnson parasztnovella-íróként való megjelenítése, az epikus művek magyar fordításainak tulajdoníthatóan pedig korán létrejött egy népies, (norvég) paraszti társadalmat bemutató szerzői portré, amely a paraszti kultúra

---

[35] ØYSLEBØ, *i. m.*, 14.

[36] A *Solbakken Synnöve* korabeli recepciójáról írja Øyslebø, hogy a műre népábrázolásként tekintenek: „Ingen av anmelderne tillegger imidlertid miljøet noen egenverdi, verken oppvurderende eller nedvurderende. Ingen av dem idealiserer bondelivet eller norskheten i miljøet, og ingen av dem betrakter bondemiljøet som uverdig en estetisk behandling." [A kritikusok egyike sem tulajdonít azonban valamilyen sajátos értéket a környezetnek, sem fel-, sem lebecsülőt. Egyikük sem idealizálja a paraszti életet vagy a norvégiasságot a környezetben, és egyikük sem tartja az esztétikai tárgyalásra méltatlannak a paraszti környezetet.] ØYSLEBØ, *i. m.*, 20.

[37] Øyslebø ugyancsak a kritikus–feltáró attitűd mellett érvel: „Det er ingen grunn til å forkaste betegnelsen «bondefortellinger»." [Nincs okunk arra, hogy a *parasztelbeszélés* megnevezést elvessük.] ØYSLEBØ, *i. m.*, 13.

[38] Pl. Farkas Zoltán szerint 1910-ben Bjørnson novellái „a parasztok életét tükrözik", és amellett érvelt, hogy ezekben az elbeszélésekben más szerepe van a parasztságnak: „a paraszt nem aljas, buta, gonosz vagy nevettető, hanem ember, aki fel van ruházva jó és rossz emberi tulajdonságokkal egyaránt". Szerinte Zimmermann és Auerbach elbeszéléseire emlékeztetnek, a főszereplők érzései erősek és mélyek, képesek a fejlődésre, céljuk a jobb jövő megteremtése. Lásd: FARKAS, *i. m.*, 283–284. Bernáth István is a parasztnovellák felől vizsgálta az életművet 1960-ban, lásd: BERNÁTH, 9. jegyzetben *i. m.*, 1209–1211.

[39] A sztereotípiák leegyszerűsítő természetéről lásd: SZAJBÉLY Mihály, *Kemény és Jókai = A sors kísértései: Tanulmányok Kemény Zsigmond munkásságáról születésének 200. évfordulójára*, szerk. SZEGEDY-MASZÁK Mihály, Ráció Kiadó, Budapest, 2014, 346–359, 347.

felé vitte el a Bjørnson-szövegek értelmezését. Közelebbről megvizsgálva azonban Bjørnson elbeszélése nem csak a magyar népiességgel harmonizáló parasztnovella.

Hetilapos közlések

A halászleány, mint fentebb említettük, a művészet általi (női) emancipációról is szól, és ez a hetilapokban megjelent magyar fordítások közlésszemantikai jellemzői[40] által is láthatóvá válik. Hipotézisem, hogy a Magyarország és a Nagyvilág, illetve a Divat-Nefelejts Bjørnson-közlése nem csupán egy olyan szándék eredménye, hogy a lapot külföldi prózával töltsék meg, hanem az olvasóközönséget jól ismerő szerkesztőknek a lapbeli kontextusra tudatosan építő, hozzáértő gesztusaként értelmezhető.

A Magyarország és a Nagyvilág című családi hetilapot a sajtótörténet határozottan polgári érdekűként tartja számon. Címe optimista, európaizálódó nemzeti öntudatot sugall, hasábjain gazdag, enciklopédikus ismeretanyagot mozgósított.[41] *A halászleány* ebben a nyitott szemléletű, szépirodalmi és ismeretterjesztő hetilapban jelent meg 1869-ben, mellette Bjørnson arcképével[42] és életrajzával. Bár az elbeszélés szövege alatt a fordítót nem tüntették fel, és a biográfia szerzője is névtelen maradt,[43] az éves tartalomjegyzékben ott áll a fordító, Csukássi József neve, aki ekkor a hetilap főmunkatársa volt.

Az elbeszélés közvetlenül norvég nyelvből való fordítása a korszakban szenzáció lett volna, és mivel erre történő utalás nincs a sajtóközlésben, kizárhatónak tartom. Csukássi szerkesztő, újságíró volt, aki elsősorban angol és francia nyelvből fordított,[44] így arra gondolhatnánk, hogy *A halászleány* angol vagy francia közvetítéssel juthatott el hozzá, mégis valószínűbbnek tartom a német nyelvű forrást. A hetilap 1869-es évi tartalomjegyzékében *A halászleány* a *Beszélyek* kategóriában, a *Fordított beszélyek* listájában kapott helyet. Az az évi kilenc fordítás közül hármat készített Csukássi: *A halászleány*t, a *Meg kell neki házasodni!* című beszélyt a svéd Marie Sophie Schwartztól, és *A halott gunykaczaja* című „beszélykét" az orosz Vlagyimir Odojevszkij hercegtől. Több érv is amellett szól, hogy ezeket Csukássi mind németből fordíthatta. Odo-

---

[40] George BORNSTEIN, *Hogyan olvassuk a könyvoldalt? Modernizmus és a szöveg materialitása* = *Metafilológia* I, szerk. DÉRI Balázs, KELEMEN Pál, KRUPP József, TAMÁS Ábel, Ráció Kiadó, Budapest, 2011, 81–117, 83.

[41] BUZINKAY Géza, *A pártpolitikai sajtó uralmának korszaka 1867–1890* = BUZINKAY Géza, KÓKAY György, *A magyar sajtó története I.*, Ráció Kiadó, Budapest, 2005, 134–151, 145. Terjedelmesebben a lapról: BUZINKAY Géza, *A nagyvárosi polgárság lapja, a Magyarország és a Nagy Világ* = *A magyar sajtó története 1867*–1892, II/2, szerk. KOSÁRY Domokos, NÉMETH G. Béla, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1985, 230–239.

[42] *Björnson Björnstjerne*, Magyarország és a Nagyvilág 1869/6, febr. 7, 63.

[43] VÉRTESI, *i. m.*, 64–65.

[44] SZINNYEI József, *Csukássi József* = Uő., *Magyar írók élete és munkái* II, Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, Budapest, 1893, 442–444, 443.

jevszkij munkájával kapcsolatban egy 1846-os lipcsei antológia, a *Nordisches Novellenbuch* alapján megállapítható, hogy a német és az angol fordítás címe nem azonos: a német válogatáskötetben a szöveg a *Das Hohngelächter eines Todte* cím alatt jelent meg,[45] míg az 1848-as angol nyelvű kiadásban valójában az alcímből lett a főcím (*A Capriccio*).[46] A magyar cím tehát a német változatnak a tükörfordítása. Schwartz szövegei 1861-től kezdve jelentek meg német nyelven,[47] így ez esetben is feltételezhető a német forrás.

Ami Bjørnsont illeti, az ő fordításait szemléző korabeli és későbbi munkák, mint például Jens Braage Halvorsen 1885-ös monográfiája, vagy a Francis Bull által 1919–1920-ban szerkesztett kiadás, a *Bjørnson összegyűjtött művei*[48] francia fordítást nem ismertek 1868/69-ből, az 1869-es angol fordítás pedig német közvetítéssel készült.[49]

A Halvorsen-féle monográfia listázta a német nyelvű változatokat. Ezeknek eltér az alcíme: *Erzählung aus dem norwegischen Leben (*Hannover, 1868); *Erzählung aus dem Norwegischen Hochland* (ford. H. Helms, Lipcse, 1868); *Erzählung* (ford. Emil J. Jonas, Berlin, Otto Janke, 1868);[50] *Norwegische Erzählung* (ford. Dr. Aug. Peters, Bréma, 1869).[51] A magyar hetilapos közléskor csupán az *elbeszélés* műfaji minősítés jelent meg, a norvég világra utaló elemek nélkül, és ez is azt jelenti, hogy Csukássi az Otto Janke-féle könyvkiadványt, az Emil J. Jonas által lefordított szöve-

---

[45] Wladimir ODOJEFSSKY, *Das Hohngelächter eines Todten* = *Nordisches Novellenbuch* I, hg. Robert LIPPERT, Verlag von J. J. Weber, Leipzig, 1846, 249–266.

[46] Prince Wladimir ODOJEFFSKY, *A Capriccio* = *Ainsworth's Magazine: A Miscellany of Romance, General Literature, and Art*, ed. William Harrison AINSWORTH, Chapman and Hall, London, 1848 (XIV), 53–58.

[47] MÁDL Péter, ANNUS Ildikó, *A svéd irodalom magyarországi fogadtatása a kezdetektől 1900-ig*, Argumentum, Budapest, 2019, 39.

[48] Jens Braage HALVORSEN, *Bjørnstjerne Bjørnsons Liv og Forfattervirksomhed*, Det Mallingske Bogtrykkeri, Kristiania, 1885, 32. – Ennek értelmében három német kiadvány készült 1868-ban, egy 1869-ben (ezeket felsorolja), míg a Francis Bull-féle kiadás szerint két 1868-as és egy 1869-es német kiadás volt (utal rájuk). Francis BULL, *Fiskerjenten* = *Bjørnstjerne Bjørnson Samlede Digter-verker 9: Varianter*, red. av Francis BULL, Gyldendal–Nordisk Forlag, København–Kristiania, 1920, 206–214, 207.

[49] Björnstjerne BJÖRNSON, *The Fisher-Maiden. A Norwegian tale, from the author's German edition*, ford. M. E. NILES, Leypoldt&Holt, New York, 1869. A Francis Bull-féle kritikai kiadás utal egy 1868-as angol, rochesteri kiadványra, de ezt nem sikerült megtalálnom: BULL, *Fiskerjenten*, i. m., 207.

[50] Nincs évjelzet az Osztrák Nemzeti Könyvtárban található példányon, de a szövegből és a könyv oldalszámából (206 oldal) kikövetkeztethető, hogy az 1868-as első kiadás van meg a gyűjteményükben, vö.: Björnstjerne BJÖRNSON, *Das Fischermädchen: Erzählung*, ford. Emil J. JONAS, Otto Janke, Berlin, [1868]; a kötet oldalszámára és évszámára vonatkozóan vö.: HALVORSEN, *i. m.*, 32. Ebben a kötetben nincs írói portré Bjørnsonról, így biztos nem innen vette át a Magyarország és a Nagyvilág *A halászleány* közlésekor, vö.: *Björnson Björnstjerne*, Magyarország és a Nagyvilág 1869/6, febr. 7, 63. A második, átdolgozott kiadáshoz képest az 1868-asban nincs rövid felvezető biográfia sem a szerzőről, vö. és Björnstjerne BJÖRNSON, *Das Fischermädchen: Erzählung*, ford. Emil J. JONAS, Otto Janke, Berlin, 1878[2] .

[51] HALVORSEN, *i. m.*, 32.

get használhatta, amely 1868 novemberében a bécsi könyvkereskedésekben is megvásárolható volt.[52]

A német közvetítettséget további tények bizonyítják. Csak a Kemény Ferenc-féle fordításban olvasható magyarul teljes egészében például az a vers, amit Petra elszaval a lelkész házában,[53] és ami az 1868-as norvég kiadásban is benne van.[54] A Magyarország és a Nagyvilág[55] és a Divat-Nefelejts[56] ugyanúgy, mint az Emil J. Jonas-féle német fordítás,[57] csupán tartalomszerű összesítésben adja vissza a szavalat hangulatát.[58] Németből való fordításra utal továbbá a magyar szöveg egyik eufemizmusa a norvég eredetihez képest, amely arról is tanúskodhat, hogy a magyar fordító nem értette, mi történt Gunlaug és Pedro között, ki kire haragszik meg a házasságkötés ötletének felmerülésekor.[59] Így a német fordítás („tanzte rund mit ihm recht nach Herzenslust"[60]) lehet az alapja az „össze-vissza táncoltatta" kifejezésnek a magyar hetilapos közlésekben, mivel a norvég 1868-as kiadásban is '*megver*' jelentésben szerepel („ret

---

52 Fremden-Blatt, 1868/318, nov. 18, (sz. n.) II. Melléklet.

53 BJÖRNSON, *A halászleány*, i. m., 1956, 458–462.

54 Bjørnstjerne BJØRNSON, *Fiskerjenten = Bjørnstjerne Bjørnson Samlede Digter-verker 2: Kong Sverre, Sigurd Slembe, Maria Stuart i Skotland, [De Nygifte], Jernbanen og Kirkegaarden, Fiskerjenten*, red. av Francis BULL, Gyldendal–Nordisk Forlag, København–Kristiania, 1919, 375–501, 491–493.

55 „Előlépett, habár remegett, s egy szék támlajába [!] kelle kapaszkodnia, azután elhalaványodott s egy nagyobb költeményt kezdett szavalni, melyben egy ifju könyörög, hogy a Wikingerek hőstetteiben részt vehessen. Meglát egy ellenséges hajót, melynek vezérét csatára hivja ki, nehéz tusában legyőzi, mire a régi harczosok vezérévé lesz." BJÖRNSON, *i. m.*, 1869/17, ápr. 27, 200–202, 200.

56 „Kivált tehát a sorból, de oly remegés szállta meg, hogy a szék támlányába [!] kelle fogóznia; a pirt halványság váltá föl, mire elkezde szavalni egy nagyobbszerü költeményt, melyben egy ifju esd a kegyért, hogy a Wikingerek hőstetteiben részt vehessen ő is. Ezután megpillant egy ellenséges hajót, ennek vezérét harcra szólitja, a nehéz tusában legyőzi, és a vén harcosok vezérükké emelik őt." BJÖRNSON, *i. m.*, 1876/34, aug. 20, 266–269, 268.

57 „Sie trat sogleich hervor; obgleich sie zitterte, und sich an dem Rücken eines Stuhls festhielt, wurde sie leichenblaß und begann nun ein größeres Gedicht im Style der alten Wikinger zu deklamiren, in welchem ein Jüngling fleht, an den Heldenthaten der Wikinger Theil zu nehmen. Da sieht er eines Tages ein Schiff, dessen Häuptling er zum Kampfe herausfordert, und nach hartem Kampfe erlegt, worauf er zum Häuptling der alten Krieger berufen wird." BJÖRNSON, *Das Fischermädchen*, i. m., 1868, 193.

58 Bjørnstjerne BJØRNSON, *Fiskerjenten = Bjørnstjerne Bjørnson Samlede Digter-verker 2*, i. m., 375–501, 491–493.

59 „Pillanatnyi nyugalom elég lett volna most arra, hogy Gunlaug Pedro föllobogó boszuját észrevegye… Szerelem, mely a gyermekkorban holdvilágos este a tengeren himbáló csolnakon ébredt s nevekedett, még soha sem végződött ily boldogtalanul, mint ez, Gunlaug *átfogta Pedrot mindkét kezével s kedve szerint össze-vissza tánczoltatta*; aztán átcsolnakázott s haladéktalanul elhagyta a helységet s a hegyek közt eltünt." BJÖRNSON, *i. m.*, 1869/6, febr. 7, 65; „Pillanatnyi nyugalom elég lett volna most arra, hogy Gunlang föllobogó boszuját észrevegye…" BJÖRNSON, *i. m.*, 1876/26, jún. 25., 203.

60 BJÖRNSON, *Das Fischermädchen*, i. m., 1868, 9.

av Hjertets Fylde rundjulede ham"[61]), azaz Gunlaug '*teljes szívből megverte*' Pedrót. A magyar fordításokkal ellentétben azonban az Emil J. Jonas-féle kiadás nem hallgatja el, és nem is fedi el hármas pontozással Pedro házasságot ajánló felkiáltását, illetve azt, hogy Gunlaug miért veri meg erre a férfit.[62] Magyarul először csupán az 1956-os, Kemény-féle fordítás árnyalta a konfliktust azzal, hogy a teljes jelenetet lefordította:

> *Bárcsak egy percre meg tudta volna őrizni megfontoltságát;* mert felgerjedő haragjának láttára a férfi megrémült és felkiáltott: – Elveszlek! – A leány hallotta is, de saját ostobasága és a férfi pipogyasága, a saját szégyene és a férfi gyávasága miatt érzett dühe oly heves izzással robbant ki, *hogy gyermekkorban és naplementében csírázó, holdfényes hullámoktól ringatott, fuvolahanggal és csendes énekszóval kísért szerelem sohasem végződött még ily nyomorult módon:* a leány két kezével megragadta Pedrót, felkapta és amúgy istenigazában eldöngette, *utána pedig visszaevezett a városba és tüstént átkelt a hegyeken.*[63]

A német átvétel feltételezését erősíti végül, hogy a kereskedő Vold vezetékneve a magyar hetilapos közlésekben – valószínűleg a gót betűkép félrenézése folytán – „Bold" változatban olvasható. Csukássi munkáját dicséri a gyors megjelentetés, megjegyzendő azonban, hogy nyelvileg érezhető a szövegen a sietség.[64]

A Bjørnson-életrajz szerzőjében Vértesi Arnoldot, a hetilap szerkesztőjét ismerhetjük fel.[65] Vértesi figyelme 1867-től a társadalmi novellák és regények felé mozdult el,[66] sokatmondó tehát, amit a *Solbakken Synnöve* című elbeszélésről írt. Ez magyarul akkor még nem volt olvasható:

> *Björnson műveiben érzi az ember, hogy e paraszt hősök és hősnők nem fölcziczomázott bábuk,* hanem élő hús és vér; *a költő oly országban él, hol* a társadalmi egyenlőség való-

---

[61] BJØRNSON, *Fiskerjenten*, i. m., 375–501, 382–383.

[62] BJÖRNSON, *Das Fischermädchen*, i. m., 1868, 9.

[63] BJÖRNSON, *A halászleány*, i. m., 1956, 328. [Kiemelés: A. V. Ö.] A hetilapos közlésektől eltérően az 1956-os Kemény Ferenc-féle változat nem az 1868-as kiadás alapján, hanem az 1872-es Bjørnson által javított és válogatáskötetbe rendezett szöveg alapján készült. Jelentésárnyalatok szempontjából sokkal finomabban adja vissza a szójátékokat, részletezőbb, érthetőbbek a jellemek, az ok–okozati viszonyok, a szereplők motivációi – ami a norvég eredetiből történő közvetlen fordításnak is tulajdonítható. Kemény nagy hangsúlyt fektetett a versbetétekre, amelyek vagy meg sem jelentek a hetilapos közlésekben, vagy teljesen új fordításban olvashatók.

[64] A Bjørnson-ünnepségek apropóján 1882-ben Schwiedland Jenő tematizálta a Bjørnson-szövegek fordíthatóságának kérdését: szerinte a sok szakszerűtlen fordítás miatt az olvasók veszítenek a norvég szerző tehetségének, művészi megnyilvánulásának érzékeléséből. Példaként hozta fel, hogy *A halászleány* esetében német nyelvterületen egy sikertelen lipcsei kiadvány, a Reclam-féle terjedt el. Vö.: SCHWIEDLAND, *i. m.* A kötetet lásd: Björnstjerne BJÖRNSON, *Das Fischermädchen*, ford. Wilhelm LANGE, Reclam, Leipzig, 1877 (858–859 sz.).

[65] Az éves tartalomjegyzékben a V. A. monogram került az ismertető címe mellé.

[66] *Vértesi Arnold* = *A magyar irodalom története 1849-től 1905-ig*, főszerk. SŐTÉR István, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1965, 493–497, 494.

sággal létezik, *hol azon osztályok, melyek másutt alárendeltek, elnyomottak, szabad független életet élnek […]*[67]

Vértesi felvetette, hogy „ha jól emlékszünk, ez a legelső, mely művei közül magyar forditásban megjelent".[68] A bizonytalanság arra utal, hogy Bjørnson az életrajz közlésekor még nem volt ismert Magyarországon. Az író nemzetközi népszerűsége azonban érezhető, Vértesi szerint a norvég írók közül „a külföld előtt egyiknek neve sem lőn oly ismeretessé, mint a Björnson Björnstjernéé".[69] Vértesi áldozati szerepben jelenítette meg Bjørnsont az olvasók előtt, és diszkréten reflektált saját és a hazai írók helyzetére. Szerinte a norvég szerző jó példája annak a „szomorú tapasztalásnak", hogy „senki sem próféta saját hazájában", és „eredeti zamatú tehetsége" csak idegen földön juthat igazi elismeréshez.

Vértesi az *Arne* és az *Egy víg legény* címet viselő elbeszélésekre is kitért az ismertetőben, kiemelve ezek tematikai egyszerűségét. Az utóbbi elbeszélés tartalmát egy mondatban sűrítette össze: „[a] becsületes törekvés diadalra jut, s az egyszerü munkás kitartás által oly magasra küzdi föl magát, hogy gyámola lehet azoknak, kik egykor fölötte álltak."[70] Véleménye szerint ezek a szövegek alkalmasak rá, hogy történéseik által, az irodalom médiumán keresztül egy olyan kulturális különbségre hívják fel a figyelmet, amely a magyar olvasók és Bjørnson társadalma között létezik. *A halászleány* szövegét nem elemezte behatóan, de elismerte ennek „kiválóságát", „bámulatosan szép beszélyként",[71] az író legutóbbi novellájaként említette meg, amelyet a magyar olvasók érdeklődéssel vehetnek kézbe. Vértesi valójában ennek közlése okán nyújtott átfogó képet Bjørnson írói tevékenységéről, ebbe a megközelítésbe ágyazta bele *A halászleány*t, és nem reflektált a szöveg eltérő tematikájára, szereplőire, konfliktusaira. *A halászleány* külföldi sikere olyannyira széleskörűnek mutatkozott, hogy Vértesi külön hangsúlyozta, az 1868-as, nagy példányszámú kötet már a harmadik norvég kiadását éli.[72]

Néhány évvel később az egyesült szépirodalmi és divatközlönyben, a Divat-Nefelejtsben is megjelent *A halászleány*, amelynek fordítóját ez esetben sem tüntették fel. Mivel 1876-ban[73] Csukássi József a lap aktív

---

[67] VÉRTESI, *Björnson*, i. m., 65. [Kiemelés: A. V. Ö.]

[68] Uo., 64.

[69] Uo.

[70] Uo., 65.

[71] Uo., 64.

[72] Uo. *A halászleány* sikerét tükrözi, hogy 1919. év végéig Norvégia és Dánia területén külön kiadásban 10.250, válogatáskötetben 196.800 példányban, tehát összesen 207.050 megbecsült példányban jelent meg. Vö.: Francis BULL, *Utbredelsen av Bjørnsons verker i Norge og Danmark indtil utgangen av året = Bjørnstjerne Bjørnson Samlede Digter-verker 9: Varianter*, red. av Francis BULL, Gyldendal–Nordisk Forlag, København–Kristiania, 1920, 429–432, 429.

[73] CSUKÁSSI József, *Eötvös és a nők I*, Divat-Nefelejts 1876/1, jan. 2, 1–2; CSUKÁSSI József, *Eötvös és a nők II*, Divat-Nefelejts 1876/2, jan. 9, 9–10; [Szerző nélkül, a sorozat folytatása] *Eötvös és a nők III*, Divat-Nefelejts 1876/8, febr. 20, 57–58; Cs. J., *Eötvös és a nők V*, Divat-Nefelejts 1876/15, ápr. 9, 113. (A lapszámokat megnéztem, nem találtam IV. részt, úgyhogy elírásnak feltételezem a számozást.); Walt WHIT-

munkatársa és felesége, Csukássi Józsefné Zmeskál Aranka is publikált itt,[74] ebből feltételezhető, hogy a pár tudomása nélkül nem jelenhetett volna meg az 1869-es fordítás más munkájaként, Csukássi pedig könynyedén eljuttathatta a szöveget a szerkesztőséghez.[75] Valószínűnek tartom a két hetilapos fordítás egymáshoz jelentős mértékben hasonlító változatának összevetése után, hogy nem új fordítóról és fordításról, hanem a Magyarország és a Nagyvilágban megjelent szöveg újraközléséről, átírásáról, javított változatáról van szó. Nemcsak a versbetétek, énekrészletek azonosak, vagy szinte azonosak; számos megegyező mondat, mondatrészlet is található.[76]

Két nagyobb eltérés van a korábbi és későbbi hetilapos közlés között, ami a különböző, a Divat-Nefelejts esetében a női olvasóközönséghez való alkalmazkodásból adódhatott. Az 1876-os új változatból kimaradt az a rész, amikor Ödegaard egy vitahelyzetben Luther Márton életvitelét terjedelmesen taglalja, és a novella befejezése valamivel hosszabb lett. Míg az 1869-es közlés nyitva hagyja a művet („Ezután felgördült a függöny.”[77]) ugyanúgy, mint a norvég[78] és a német[79] változat, addig az 1876-os magyarázatot és tanulságot told hozzá.

> Ezután fölgördült a függöny. Petra elérte célját. A hatás, melyet átgondolt művészi játékával már ez első estve szült, további föllépteivel egyre fokozódott, és az egyszerű halászleányból rövid idő alatt mindenütt ünnepelt hires művésznő lett.”[80]

Erre az egyedülálló bővítésre több magyarázat is lehetséges. Narratológiai szempontból szokatlan lehetett a nyitott befejezés, és az olvasói elvárásra való tekintettel szükségesnek tűnt a feszültség levezetése, a tanulságok levonása. Az is feltételezhető, hogy a pótlás a befejezést tartalmazó oldal alján megmaradt üres hely betöltése miatt lehetett szükséges. A megoldás azonban beleilleszkedik a divatlap olvasóközönséghez igazodó, s a női emancipáció kérdését látensen felvető olvasatába is.

MAN, *Éji kép*, ford. CSUKÁSSI József, Divat-Nefelejts 1876/18, ápr. 30, 138; KARASIN, *Egy bokharai lóverseny*, ford. Cs. J., Divat-Nefelejts 1876/41, okt. 8, 326–327; Cs. J., *Akik Európa sorsát intézik*, Divat-Nefelejts 1876/43, okt. 22, 342–343.

[74] CSUKÁSSI Józsefné, *Az illatokról*, Divat-Nefelejts 1876/18, ápr. 30, 137–138. [Szerző nélkül, de a sorozat folytatása.] *Az illatokról II*, Divat-Nefelejts 1876/31, júl. 30, 241; Cs. Z. A, *Az illatokról*, Divat-Nefelejts 1876/32, aug. 6, 249–250; *Egy pár kék atlasz topán*, ford. Cs. Z. A., Divat-Nefelejts 1876/35, aug. 27, 278–279.

[75] Csukássi egyébként korábban már fordított Bjørnson-művet a Nefelejts szépirodalmi hölgydivatlap számára, 1874-ben a *Solbakken Synnöve*t, lásd: Björnstjerne BJÖRNSON, *Synnöve Solbakken,* ford. CSUKÁSSI József, Nefelejts 1874/5, febr. 1–1874/11, márc. 15.

[76] Pl.: BJÖRNSON, *i. m.*, 1869/5, jan. 31, 56. és BJÖRNSON, *i. m.*, 1876/25, jún. 18, 195.

[77] BJÖRNSON, *i. m.*, 1869/17, ápr. 25, 200–202, 202.

[78] BJØRNSON, *Fiskerjenten*, i. m., 375–501, 501.

[79] BJÖRNSON, *Das Fischermädchen*, i. m., 1868, 206.

[80] BJÖRNSON, *i. m.*, 1876/34, aug. 20, 266–269, 269.

A Divat-Nefelejts című lap eltérő szövegkörnyezetében az alkotás már regényként jelent meg,[81] és a hetilap azzal nyomatékosította a szöveg aktualitását, hogy a szerkesztő lábjegyzetben hozzáfűzte: „A kitünő norvég regényiró ezen valóban szép és rendkivül érdekes regényére különösen fölhivjuk olvasóink figyelmét."[82] A „rendkívül érdekes" minősítést nem tartom véletlennek, a Divat-Nefelejts szerkesztősége ismerte annak következményeit, ha egy főleg női olvasórétteggel rendelkező lap ezt a művet közli. Ebben a kontextusban az elbeszélést nem a norvég parasztnovella feltételezett társadalomrajz-szerű jellemzői, hanem a főhősnőt foglalkoztató vívódások felől közelítették meg.

A Divat-Nefelejts két különálló korábbi lap, a Nefelejts és A Divat[83] fúziójából jött létre. Az egyesülés okait a szerkesztők az előfizetőkhöz címzett írásokban magyarázták.[84] Az új lap nem volt hosszú életű, 1875. március 7-én adták ki az első számot, az utolsó szám pedig 1876. október 29-én jelent meg. Az első számban a szerkesztő és kiadótulajdonos, Friebeisz Ferenc, és a társtulajdonos, Bulyovszky Gyula írták alá az olvasóknak szánt levelet. Amellett soroltak fel érveket, miért jelent pozitív változást a női olvasóközönség számára a két lap egyesítése:

> A „Nefelejts" inkább szépirodalmi lap lévén, az olvasórészre forditotta a fősulyt, amellett azonban a divatrészt is fölkarolta, és adott divatképet, és egyes szabás- és női munka-mintákat. „A Divat" ellenkezőleg a mai korszellemnek már inkább megfelelő divatlap volt, gazdag és diszes mellékletekkel, és évenkint több ezer mintával a női kézimunkák köréből; e mellett nem hagyta figyelmen kivül a szépirodalmi részt sem, habár – havonkint csak kétszer jelenvén meg – nem nyujthatott oly bő olvasmányt, mint a „Nefelejts". *Mindkét lapnak megvoltak, és vannak most is nagy számmal pártolói*, egyik rész a gazdag olvasmányt, másik a sok diszes mellékletet óhajtván inkább. Most e két – egymástól különben is csak csekély részben eltérő – irányt összeegyeztetni törekszünk, és szándékunk jövőben a „Divat" és „Nefelejts" egyesülése által egy oly *hetilapot* [kiemelve az eredetiben] adni, mely

[81] Az elbeszélés terjedelméből fakadó bizonytalanság általánosnak tűnik, azonban mint ahogy azt Francis Bull kiemelte, a norvég kritika (a magyarral ellentétben) már korán megemlített más műfajokat is. „Samtidige kritikere var oppmerksomme på at Bjørnson med «Fiskerjenten» hadde gjort «et Skridt fra Novellen henimod Romanen», – han nærmet seg endog tre av dens viktigste grunntyper: utviklingsromanen, problemromanen og den realistiske samfunnsroman; (...)" [A kortárs kritikusok észrevették, hogy Bjørnson *A halászleánny*al «egy lépést tett a novellától a regény felé» – még annak három legfontosabb típusát is megközelítette: a fejlődésregényt, a tézisregényt és a realista társadalomregényt; (…)] Francis BULL, *Bjørnstjerne Bjørnson*, H. Aschehoug, Oslo, 1982, 105–106.

[82] BJÖRNSON, *i. m.*, 1876/25, jún. 18, 195.

[83] Részletgazdag ismertetés a Wohl-nővérek szerkesztése kapcsán: TÖRÖK Zsuzsa, *A Wohl-nővérek emancipációja (Társadalomtörténeti megközelítés hosszmetszetben)*, Aetas 2015/1, 87–115, különösen: 102–103; illetve MÉSZÁROS Zsolt, *A Wohl-nővérek sajtótevékenysége* = Uő., *Wohl-nővérek munkássága: irodalom, sajtó, szalon* (Doktori disszertáció, témavezető: SZEGEDY-MASZÁK Mihály), Budapest, 2016, 90–160, 109–110. https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/34204/Wohl_Disszertacio.pdf (megtekintés: 2021. december 9); a Divat című lapról: NAGYDIÓSI Gézáné, *Magyarországi női lapok a XIX. század végéig* = *Az Országos Széchenyi Könyvtár Évkönyve 1957*, szerk. V. WALDAPFEL Eszter, Budapest, 1958, 193–229, különösen 214–216.

[84] Pl. a Nefelejts utolsó számában: Nefelejts 1875/9, febr. 28, 105.

mindkét izlésnek tökéletesen megfelelend, amennyiben megtartván egész terjedelmében a „Nefelejts" eddigi szépirodalmi részét, e mellett a „Divat" gazdag mellékleteit is nyujtandja előfizetőinek.[85]

A nyilvános levél elfedi, hogy nem teljes összeolvadásról volt szó, mint ahogyan az a hetilap nevéből és az idézett részletből következne.[86] A Divat című lapnak csak a különálló, nyolc oldalas szépirodalmi melléklete egyesült a megszűnő Nefelejtscsel.[87] A továbbiakban a csak szabásmintákat közlő, kéthetente megjelenő A Divatra továbbra is elő lehetett fizetni. Ennek utolsó száma 1876. szeptember 10-én jelent meg.[88]

A Divat-Nefelejts mindkét lap női olvasótáborára számított, és gyakran foglalkozott is a nőkérdéssel. Az 1876-os évfolyam értekező szövegei[89] aktívan tematizálták a nők társadalmi helyzetét, oktatási lehetőségét, emancipációs törekvéseit. *A halászleány* ilyen közegben való megjelenése kihangsúlyozza az elbeszélés női vonatkozásait.[90] Ennek szemléltetéséhez tanulságos közelebbről megvizsgálni Borostyáni Nándor *A nők társadalmi emancipációja* című írásának második részét, ami ugyanakkor volt olvasható a címlapon, amikor *A halászleány* közlése nagyjából a szöveg felénél tartott.

Borostyáni elégtelennek tartotta azokat az intézkedéseket, amelyek a korabeli Magyarországon a nőnevelést és női munkavállalást illetően történtek,[91] majd több pontban felsorolta és magyarázta, mit ért társadalmi emancipáció alatt. Megszüntette volna azokat a viszonyokat, amelyek „*a nőt szellemi, gazdászati és magánjogi tekintetben egyéni szabadságában korlátozzák, s tehetségei érvényesitésében megakadályozzák* [Kiemelés az eredetiben]."[92] Teljes emancipációról és jogegyenlőségről beszélt a munkavállalás és a törvénykezés tekintetében. Igazságtalannak és visszásnak

---

[85] Divat-Nefelejts 1875/1, márc. 7, 1. [Kiemelés: A. V. Ö.]

[86] „Ugyancsak 1866. január 1-én indult meg a Deutsch Testvérek lapja *Divat* címmel, Áldor Imre szerkesztésében. Tőle előbb Csukássi József, majd Wohl Janka és Stefánia, aztán Friebeisz Ferenc vette át. […] 1875-től másfél évre összeolvadt a *Nefelejcs*csel s ekkor már határozottabban szépirodalmi lapként tengődött 1876. október végéig." BUZINKAY Géza, *Divat- és női lapok = A magyar sajtó története 1867–1892*, II/2, i. m., 245–247, 245–246.

[87] A Nefelejtsnek A Divat szépirodalmi részével való egyesüléséről: NAGYDIÓSI, *i. m.*, 216. Az egyesülés előtt a Nefelejts szerkesztője és kiadótulajdonosa Friebeisz Ferenc, laptulajdonosa Bulyovszky Gyula volt. A Divat ekkori kiadótulajdonosa ugyancsak Friebeisz volt, tehát a váltás nem járt szerkesztő- és tulajdonoscserével.

[88] Az OSZK állományának FM3/2541 jelzetű negyedik mikrofilmjén ez az utolsó.

[89] Mint például Borostyáni Nándor írásai, vö.: BOROSTYÁNI Nándor, *A nőkérdésről*, Divat-Nefelejts 1876/22, máj. 28, 169–170; Uő., *A nők társadalmi emancipációja. Három közlemény I*, Divat-Nefelejts 1876/24, jún. 11, 185–186; Uő., *A nők társadalmi emancipációja. Három közlemény II*, Divat-Nefelejts 1876/27, júl. 2, 209–210.

[90] *A halászleány* nem elsőként ábrázolta ezt a társadalmi változást, a női színészi pálya ekkorra már nem jelentett bejáratlan életutat hazai viszonylatban. Vö.: GYIMESI Emese, *Polémia és „epeláz" a női szerzők körül* = Uő., *Szendrey Júlia irodalmi pályafutása: Társadalomtörténeti kontextusok*, Ráció Kiadó , Budapest, 2021 (Ligatura), 157–197.

[91] BOROSTYÁNI, *i. m.*, 209.

[92] Uo.

minősítette a nők helyzetét Magyarországon és a világban, kivéve az Amerikai Egyesült Államokat. Érvelését azzal erősítette, hogy a nemzet fejlődését a nők emancipációjával kapcsolta össze, és úgy gondolta, az ország nem hagyhatja kiaknázatlanul a nők szellemi tőkéjét:

> Az, hogy a magyar társadalom nagyobb fele a nőnem, *nem maradhat többé szellemi s gazdászati tétlenségre kárhoztatva* [Kiemelve az eredetiben]. Szükségünk van rá, hogy még mindig csekélyszámu intelligentiánk a nők által hathatósan gyarapittassék s a nőnem hozzájáruljon munkája és keresete által a nemzet vagyonosodásához.[93]

Megoldást is ajánlott az egyenlőség eléréséhez: a kormány nyújtson a nőknek lehetőséget az érettségi bizonyítvány megszerzéséhez, az egyetemen való tanuláshoz, és biztosítsa számukra, szakképzettségük szerinti állást.[94] A pár oldallal odébb olvasható szépirodalmi alkotásban Petra példáján keresztül ez az út modellezve volt: a tanulás általi felemelkedés lehetősége, a munka általi szellemi kiteljesedés és az önmegvalósítás.

[93] Uo.
[94] Uo., 210.

TARTALOM

Inter (con)textus

BENCSIK Orsolya: Végel László és a „hontalan lokálpatriotizmus” 7
GERE Zsolt: Vörösmarty két névnapi köszöntője és a Laura-versek 29
VARGA Anikó: Fazekas Mihály *Lúdas Matyi*ja a narratív struktúra és a 20. századi filmadaptációk tükrében 55

Inter disciplinae

OWAIMER Oliver: Egy Petőfi-ábrázolás a Bach-korszakban: Orlai Petrich Soma: *Petőfi Debrecenben 1844-ben* (1857) 81
HÁSZ-FEHÉR Katalin: Jegyzetek egy szállóige és a sajtónyelv természetrajzához – Arany János (?): „Gondolta a fene” 107
TÓTH Benedek: A flâneur mint típus és mint analitikus kategória 153
SZABÓ Gábor: A hálózat mint kritikai forma – Esztétikum és politika a kádár-kori szamizdat-irodalomban 169

Inter culturae

ASZTALOS Veronika Örsike: *A halászleány* című Bjørnson-elbeszélés magyar fordításainak háttere 181
HICSIK Dóra: A Csodadoktor újságírói tevékenyégéről (Munk Artúr) 201
KOVÁCS Krisztina: Kamaszok a palicsi villamoson – Megjegyzések egy önképzőkör történetéhez 213
JANZSÓ Károly: From the University Pulpit of Cluj to the Opening Ceremony of the Academic Year in Szeged (A kolozsvári katedrától a szegedi egyetemi tanévnyitó ünnepélyig) 223
RUDAŠ Jutka: A köztesség, a közvetítés és a kulturális fordítás speciális kérdései Közép-Európában 237

Inter media

SCHELHAMMER Zsófia: Csízió és pápisták a *Petrovay-énekeskönyv*-ben 251
KISS A. Kriszta: A magyar élclap-irodalom kezdetei és A Nagy Tükör 261
KERPICS Judit: A mediális váltás hatása Jósika Júlia életvezetési tanácsadó szövegeire 283
FÜZI Péter: Tandori Dezső pályakezdése folyóiratokban és antológiákban 301

CONTENT

Inter (con)textus

Orsolya BENCSIK: László Végel and the 'stateless localpatriotism' 7

Zsolt GERE: Two Name-day Greetings and the ''aura Poems' by Mihály Vörösmarty 29

Anikó VARGA: Interpreting *Lúdas Matyi* (*Matthew the Gooseboy*) According to it's Narrative Structure and it's 20th Century Film Adaptations 55

Inter disciplinae

Oliver OWAIMER: A Representation of Petőfi in the Bach Era – Soma Orlai Petrich: *Petőfi in Debrecen in 1844* (1857) 81

Katalin HÁSZ-FEHÉR: Notes on the Nature of an Adage and of the Language of the Press – „The Hell Thought It" by (?) János Arany 107

Benedek TÓTH: The 'Flâneur' as Type and as Analytical Category 153

Gábor SZABÓ: Network as a Critical Form (Aesthetics and Politics in the Kádár-Era's Samizdat-Culture) 169

Inter culturae

Veronika Örsike ASZTALOS: The Background of the Hungarian Translations of *The Fisher Maiden* by Bjørnstjerne Bjørnson 181

Dóra HICSIK: The Journalist Doctor (Artur Munk) 201

Krisztina KOVÁCS: Teenagers on the Palics Tram – Notes on the History of a Self-Study Circle 213

Károly JANZSÓ: From the University Pulpit of Cluj to the Opening Ceremony of the Academic Year in Szeged 223

Jutka RUDAŠ: Questions of In-betweenness, Conveyance and Cultural Translation in Central-Europe (Posebnosti posredovanja in kulturnega prevajanja v srednji Evropi) 237

Inter media

Zsófia SCHELHAMMER: Cisiojanus and Papists in the *Petrovay Songbook* 251

Kriszta A. KISS: The Beginnings of the History of Hungarian Humor Magazines and the Significance of 'A Nagy Tükör' in this Process 261

Judit KERPICS: Effects of the Medial Turn on the Lifestyle Articles by Júlia Jósika 283

Péter FÜZI: The Launch of Dezső Tandori's Career in Periodicals and Anthologies 301